

LJUDI | DOGAĐAJI

AMERIČKO- JUGOSLOVENSKA

SARADNJA U OBLASTI PROSVETE I KULTURE

„...Američki i jugoslovenski naučnici i studenti koji su uzeli učešća u programima ove Komisije pomogli su da svaka strana bolje upozna stvarnost i težnje one druge, proširujući, na taj način, tradicionalne veze prijateljstva između Sjedinjenih Država i Jugoslavije. Prilikom ove važne godišnjice izražavam svoju nadu da će Komisija i dalje činiti napore u pravcu uzajamnog razumevanja...”

— Iz čestitke senatora Fulbrajta
povodom desetogodišnjice Fulbrajtove komisije 1974. godine

PUTEM SLOBODOUMNOG PROSVEĆIVANJA

Jugoslovensko-američka saradnja u oblasti kulture, prosvete i nauke oduvek je predstavljala važan deo odnosa između dveju zemalja. Tokom niza godina, pristupi i programi u ovim oblastima su se razvijali i evoluirali, menjajući se prema nastalim potrebama. Osnovna vrednost, međutim, takve saradnje je uvek bila priznavana od obeju strana i obe strane su smatrale očevitim rezultirajući rast uzajamnog razumevanja.

Već punih trinaest godina između Jugoslavije i Sjedinjenih Država uspešno se odvija taj program prosvetne saradnje. Njime rukovodi jedna zajednička američko-jugoslovenska ustanova koja se zvanično zove Jugoslovensko-američka komisija za razmenu u oblasti prosvete (The Yugoslav-American Commission for Educational Exchanges), ali koja je poznatija pod svojim kraćim, nezvaničnim nazivom Fulbrajtova komisija.

Tokom postojanja ovog programa u Jugoslaviji preko hiljadu i dve stotine američkih i jugoslovenskih naučnika iz raznih naučnih oblasti — od američke književnosti i engleskog jezika pa do raznih disciplina kako čiste tako i primenjene nauke — uzelo je učešća u toj razmeni.

Glavna zasluga za postojanje ovakvog programa međunarodne saradnje pripada dvojici nekadašnjih

američkih političkih lidera — senatoru Vilijemu Fulbrajtu (William Fulbright) i kongresmenu Vejnu Hejsu (Wayne Hays) — koji su neposredno posle drugog svetskog rata pokrenuli inicijativu za stvaranje tog programa.

Kada je 9. novembra 1964. godine u Beogradu potpisan sporazum o zasnivanju ovog programa, bio je prisutan i senator Fulbrajt. U svom govoru posle potpisivanja sporazuma, on je dao neke ocene kulturne razmene koje i danas važe:

„...U toku budućih godina i decenija, međunarodni odnosi biće izloženi dubokom uticaju uspeha ili neuspeha prosvetnog rada i to na taj način što će probiti barijere koje dele države i blokove država jedne od drugih...”

„Nije realistički misliti da će se oblikovanje i stvaranje jedne jedinstvene svetske zajednice izvršiti u bliskoj budućnosti. Ali realistički je — i, u stvari, bitno — učiniti sve što možemo da bismo ublažili ekscese nacionalizma i nacionalnih ideologija tako da se mogu izgraditi veze simpatija i razumevanja između država. Naš glavni cilj mora predstavljati izgrađivanje osećanja zajednice u svetu, osećanje zajedničkih vrednosti i interesa, osećanje da je efikasna komunikacija mogućna, osećanje vere i poverenja u naše ciljeve. U svojim naporima da postignemo ove ciljeve mnogo će zavisiti od efekata onih programa koji su slični ovome koji danas ovde započinjemo...”

„Moramo naučiti da putem slobodoumnog prosvetavanja ocenjujemo svetske probleme na osnovu činjenica koje su njima svojstvene i odgovarajuće, a ne na osnovu starih teorija. Moramo se pridržavati saveta velikog engleskog romansijera Aldosa Hakslija i gledati na svet neposredno a ne kroz poluzamagljeno staklo koncepcija koje iskrivljuju svaku datu činjenicu u suviše poznatu podobu neke genetičke oznake apstrakcije koja objašnjava.

Jugoslavija je jedna od nacija koja gleda na svet neposredno a ne kroz poluzamagljeno staklo koncepcija. Zbog toga se Jugoslavija nalazi u jednom izuzetnom položaju da doprinese prosvetavanju drugih nacija, da im pomogne da shvate da su zajedničke nade, zajednički interesi i zajedničke opasnosti koje sjedinjuju ljude od mnogo

veće važnosti nego ideologije koje ih dele...”

„Ne znam da li će ideološke i nacionalne netrpeljivosti našeg doba vremenom pasti u zaborav u toku decenije i vekova koji nailaze. Ali se nadam da pouke prošlosti pružaju osnov da verujemo da će se one izgubiti; mi treba samo da pružimo mogućnost za to. Ono što je potrebno to je osećanje istorijske perspektive prilikom rešavanja kriza i zategnutosti u datom trenutku — perspektive koja nam omogućava da shvatimo da strasti koje nas danas uzbuđuju mogu sutra izgledati beznačajne ako ih samo možemo potčiniti razumu.

Moramo naučiti da međunarodnim odnosima upravljamo sa strpljenjem, tolerancijom, otvorenošću duha, a pre svega sa osećanjem istorije. To su kvalitete obrazovanog čoveka. Odgajivanje ovih kvaliteta predstavlja najviši zadatak međunarodnog prosvetnog rada i najviši razlog za zaključenje ugovora kao što je ovaj koji danas ovde potpisujemo.”

KULTURNO- PROSVETNA RAZMENA

Ured za kulturu i prosvetu pri američkom Sekretarijatu za inostrane poslove organizuje obimne programe razmene na prosvetnom i kulturnom polju sa Jugoslavijom. Program razmene obuhvata profesore univerziteta, studente, kulturne radnike i funkcionere vlade, a cilj je poboljšanje prijateljskih odnosa i uzajamno korisne saradnje sa Jugoslavijom, zasnovane na načelima nezavisnosti, uzajamnog poštovanja i jednakosti suverenih država bez obzira na njihove razlike ili sličnosti u društvenom, političkom i ekonomskom sistemu.

Mada se takvi programi razmene organizuju sa skoro svim zemljama Evrope, Jugoslavija je jedina zemlja u istočnom delu kontinenta koja ima takozvanu Fulbrajtovu komisiju: administrativno i koordinirajuće telo, sastavljeno od jugoslovenskih i američkih predstavnika.

Zajednički interesi u opštim odnosima su doveli do opšte saglasnosti da u programu razmene treba da budu zastupljene razne akademske oblasti i da treba da budu obuhvaćene kako društvene tako i egzaktne i prirodne nauke. Jugoslovensko-američka komisija za prosvetnu razmenu, kako se Fulbrajtova komisija zvanično zove, uskladuje sve zvanično organizovane razmene na prosvetnom polju između Jugoslavije i Sjedinjenih Država.

Za 1977. godinu je, na primer, bilo preko sto stipendija Jugoslovenima i Amerikancima. Prema ovom programu, te godine su Jugoslaviju posetili američki profesori, predavači i istraživači, njih dvade-

Beogradu, organizuje razmene između jugoslovenskih i američkih akademskih ustanova.

Na taj način, na primer, Univerzitet države Floride u Talahasiju (Talahasee) i Beogradski univerzitet spro-

Savetnik za štampu i kulturu Američke ambasade u Beogradu Terens Katerman (stoji) pozdravlja jednu grupu američkih učesnika u Fulbrajtovom programu prošle godine u Jugoslaviji. Tom prilikom su bili prisutni i sledeći jugoslovenski funkcioneri (sele sleva nadesno): Petar Mujić, savetnik u Saveznom zavodu za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju; Ivan Gadanski, zamenik izvršnog direktora Fulbrajtove komisije; Janez Senk, zamenik generalnog direktora Saveznog zavoda za međunarodnu naučnu, prosvetno-kulturnu i tehničku saradnju; i ambasador Nikola Milićević, izvršni direktor Fulbrajtove komisije.

set i jedan, a isti broj jugoslovenskih profesora, predavača i istraživača boravilo je u Sjedinjenim Državama. Mnogo je još obimniji i mnogobrojniji program razmene univerzitet-skih studenata. Zavisno od vrste programa, stipendija može da pokriva samo putne troškove ili celokupan boravak u drugoj zemlji.

Pored razmene pojedina, Sekretarijat za inostrane poslove, posredstvom Fulbrajtove komisije u

vode zajedničke programe razmene prema kome američki profesori i studenti provode u Beogradu mesec dana dok jugoslovenski profesori i studenti pohađaju Univerzitet u Floridi tokom jedne školske godine. Uloga svakog učesnika u programu razmene, jugoslovenskog i američkog, je dvostruka. Učesnik ne samo da studira privredu zemlje u kojoj boravi već, takođe, služi kao izvor obaveštenja i konsultacije o privrednom sistemu u sopstvenoj zemlji. Direktor ovog Centra za jugoslovensko-američke studije u Talahasiju je profesor ekonomije Džordž Macešić (George Macesich). Centar ima dvojaku funkciju: naučnoistraživački rad i razmenu; i profesor Macešić naglašava da je njegov rad,

u stvari, jedan zajednički program sa raznim jugoslovenskim univerzitetima. U program Centra uključeni su, pored Beogradskog, Univerzitet „Veljko Vlahović” iz Titograda, Zagrebačko sveučilište, Skopski univerzitet i razne druge institucije. Profesor Macešić objašnjava da je Državni univerzitet Floride odlučio da osnuje centar za proučavanje Jugoslavije, jer „Jugoslavija je jedna vrlo interesantna zemlja, koja ima vrlo interesantan društveno-politički sistem koji treba da se proučava”.

Prvi jugoslovenski profesori i studenti počeli su dolaziti u Centar 1961. godine i do sada je broj učesnika u programu, iz Sjedinjenih Država i Jugoslavije, iznosio oko četiri stotine. „Studenti koji su u sastavu naše razmene”, kaže profesor Macešić, „dolaze ovde kao postdiplomci i to su postdiplomci koji pripremaju doktorat ili u Jugoslaviji ili ovde u Americi, ili u zajedničkom programu.”

Slično tome, Univerzitet države Kalifornije i Zagrebački univerzitet saraduju na jednom programu koji delimično pomažu obe vlade kroz Fulbrajtovu komisiju. Prema ovom programu, uzajamno se studiraju i proučavaju podaci o tehnicima i sistemu upravljanja.

Univerzitet države Indijane i Ljubljanski univerzitet imaju zajednički program saradnje prema kome se vrši razmena nekoliko profesora svake godine. Profesori su stručnjaci u raznim oblastima. Jedan sličan opšti program je predviđen između Univerziteta države Konetikat i Beogradskog univerziteta.

Pored ovih aktivnosti američki Sekretarijat za ino-

strane poslove saraduje sa jugoslovenskom vladom u organizovanju mnogih individualnih akademskih projekata čiji je cilj poboljšanje uzajamnog razumevanja i saradnje. U tom smislu, maja 1977. godine održan je na Harvardovom univerzitetu zajednički jugoslovensko-američki simpozijum o jugoslovenskoj književnosti. U njemu je učestvovalo nekoliko jugoslovenskih pesnika i univerzitetskih profesora, stručnjaka za književnost.

U Zagrebu je održana zajednička jugoslovensko-američka konferencija rektora univerziteta na kojoj je vođena diskusija o zajedničkim problemima na polju administracije i upravljanja univerzitetima (vidi članak u broju 5 – 6 od prošle godine).

I na kraju, Ured za kulturu i prosvetu pri Sekretarijatu za inostrane poslove preduzima mnoge aktivnosti bez posredstva američko-jugoslovenske Fulbrajtove komisije. Svake godine, na primer, Ured poziva mnoge gradske, republičke i savezne funkcionere, kao i stručnjake raznih profesija da posete Sjedinjene Države i konsultuju se sa svojim američkim domaćinima i kolegama. U 1977. godini, oko četrdeset jugoslovenskih funkcionera

na raznim položajima su posetili Sjedinjene Države na poziv Sekretarijata za inostrane poslove.

Stručnjaci na raznim tehničkim i profesionalnim poljima u Jugoslaviji takođe su imali koristi od američkih programa koji okupljaju u raznim američkim ustanovama stručnjake raznih profesija iz mnogih zemalja. Tako su jugoslovenski stručnjaci učestvovali u multinacionalnim programima koji su obuhvatali niz oblasti — bibliotekarstvo, ekonomske nauke, marketing, radio i televizijsko novinarstvo, upravljanje muzejima i drugo.

Nemoguće je u potpunosti nabrojiti sve vidove jugoslovensko-američke saradnje u oblasti kulture i prosvete. Pored direktne pomoći savezne vlade raznim programima razmene, druge vrste zajedničke saradnje pomažu se indirektno. Posredstvom mnogih američkih ustanova, kao što su Sekretarijat za trgovinu, Nacionalna akademija nauka, Nacionalna zadužbina za nauku i druge, kao i posredstvom drugih američkih ustanova i pojedinaca, kulturna i prosvetna razmena između Jugoslavije i Sjedinjenih Država i dalje predstavlja vid zdravih, čvrstih i sve razvijених bilateralnih odnosa. ■

KULTURNA RAZMENA : menjanje s vremenom

Predstavnici Jugoslavije i Sjedinjenih Država iz oblasti prosvete i kulture sastali su se u Beogradu 5. i 6. decembra prošle godine da bi prodiskutovali o stanju programa međusobne kulturne razmene i da bi ispitali eventualnu potrebu izmena i dopuna tih programa. I dok obe strane još procenjuju rezultate ovih razgovora, sama činjenica da se o toj temi uopšte razgovaralo pruža izvesnu sliku o obimu i raznovrsnosti razmene u toj oblasti. Razgovori su mogli da se vode o bilateralnim kulturno-prosvetnim kontaktima u jednom trenutku ili o masovnim sredstvima komuniciranja (recimo, o američkim filmovima ili o savremenoj jugoslovenskoj literaturi), a isto tako i o nekom binacionalnom seminaru za nekolicinu stručnjaka ili o nekoj izložbi umetničkih dela.

U stvari, jugoslovensko-američka saradnja u prosveti i kulturi postaje sve raznovrsnija i novi programi se razvijaju tako da zadovoljavaju nove potrebe učesnika, a stipendije obuhvataju sve više novih stremljenja i dostignuća. Po uspešnom završetku jesenašnjeg seminara o savremenoj američkoj poeziji u Ohridu — pesnik Mark Strend (Mark Strand) i pesnik-kri-

nastavak na st. 5

nastavak sa st. 4

tičar Dejvid Helpern (David Halpern) — pažnja američko-jugoslovenske Fulbrajtove komisije je bila usmerena na mogućnost održavanja i drugih seminara koji bi obuhvatali razne druge teme. Pored toga, američki i jugoslovenski predstavnici rade i na nizu predloga multidisciplinarnih proje-

Na seminaru o savremenoj američkoj poeziji i kritici — koji je sredinom oktobra prošle godine održan u Ohridu — izlaganje izvršnog direktora Jugoslovensko-američke komisije za Fulbrajtvov program ambasadora Nikole Milićevića pažljivo prate (slevo nadesno): rektor Skopskog univerziteta dr Branko Trpenovski, sekretar za odnose sa inostranstvom Tomislav Timovski, rukovodilac seminara dr Ivanka Koviloska-Poposka i američki ambasador u Jugoslaviji Lorens Iglberger.

kata u nauci i drugim oblastima.

Možda najupečatljiviji utisak ostavljaju oni projekti koji su uspevali da se, posle početne važne podrške binacionalnog odbora, sami održavaju sredstvima stvorenim njihovom zaslugom u institucijama koje učestvuju u programu. Izvrstan primer takve saradnje predstavlja kontakt između Instituta za građevinarstvo u trusnim područjima iz Skoplja, Kalifornijskog univerziteta iz Berklija (Berkeley) i Kalifornijskog tehnološkog instituta. Drugi primer predstavlja trajna akademska veza između Harvardovog (Harvard) medicinskog fakulteta i nekadašnjeg učesnika

u Fulbrajtvom programu i sadašnjeg šefa Ginekološke klinike u Beogradu dra Vojina Šulovića.

Proširenjem saradnje na neposredne međuuniverzitetske odnose (ove godine se predviđa da jedna grupa rektora vodećih jugoslovenskih univerziteta poseti svoje američke kolege na

poznatim američkim univerzitetima), smatra se da će se ova vrsta aktivnosti još više razviti.

U oblasti kulture i umetnosti, istovremeno se nastoji da se uspostave prisniji kontakti američkih individualnih preduzimača, direktora muzeja i izdavača sa svojim kolegama u Jugoslaviji. Na taj način bi svako značajnije povećanje komercijalnog priliva američkih filmova, knjiga i drugih kulturnih tvorevina u Jugoslaviji moglo da proširi mogućnosti pojavljivanja jugoslovenskih knjiga na velikom američkom tržištu, kao i veće prisustvo jugoslovenskih kulturnih i umetničkih manifestacija u toj sredini. ■

PETNAEST GODINA NAUČNE SARADNJE

Već petnaestak godina Sjedinjene Države i Jugoslavija na obostranu korist tesno saraduju u više stotina naučnih projekata. Ovaj neuobičajeni nivo saradnje bilo je moguće postići zahvaljujući postojanju dinarskih sredstava prikupljenih prodajom američkih poljoprivrednih viškova Jugoslaviji posle drugog svetuskog rata. I pored nejednakosti između nivoa razvoja Sjedinjenih Država i posleratne Jugoslavije, agencije američke vlade su uspele da pronađu veći broj oblasti u kojima su mogle da rade zajedno sa jugoslovenskim naučnim institucijama na korist obeju strana.

Rehabilitacija hendikepiranih lica je bila jedna od najvažnijih oblasti zajedničkog istraživanja. Na primer, razvijene su nove metode za pomoć deci sa govornim manama, omogućujući mališanima da za nekoliko meseci progovore razumljivim jezikom. Uspešno su primenjena elektrotehnička sredstva za po-

maganje žrtvama paralize da se koriste svojim udovima. Razvijena je nova vrsta složenih veštačkih ruku koje se u velikoj meri koriste u obema zemljama.

Posebne karakteristike jugoslovenske sredine, kulture i ekonomskog razvoja su pružale obostrano korisne mogućnosti za saradnju. Proučavan je uticaj trusnih udara na razne vrste građevina da bi se mogla usavršiti tehnika izgradnje objekata otpornih na zemljotrese. U Ohridskom i Skadarskom jezeru su pronađeni retki primerci života od interesa za limnologe celog sveta. Američki Sekretarijat za poljoprivredu je učestvovao u pronalaženju prirodnih bioloških sredstava za suzbijanje raznih biljnih štetočina u Jugoslaviji. Program se pokazao u toj meri korisnim da su, kada su počela da se iscrpljuju dinarska sredstva u posedu Sjedinjenih Država, dve vlade odlučile 1973. godine da obrazuju jedan zajednički fond u tu svrhu. To je bio znak pune zrelosti ovog zajedničkog programa u kome obe strane podjednako učestvuju. Iz ovog zajedničkog fonda je finansirano skoro 150 projekata, od kojih je većina još u toku. Programom ovog zajedničkog fonda rukovodi jedan zajednički odbor koji se sastoji od dva Jugoslovena i dva Amerikanca.

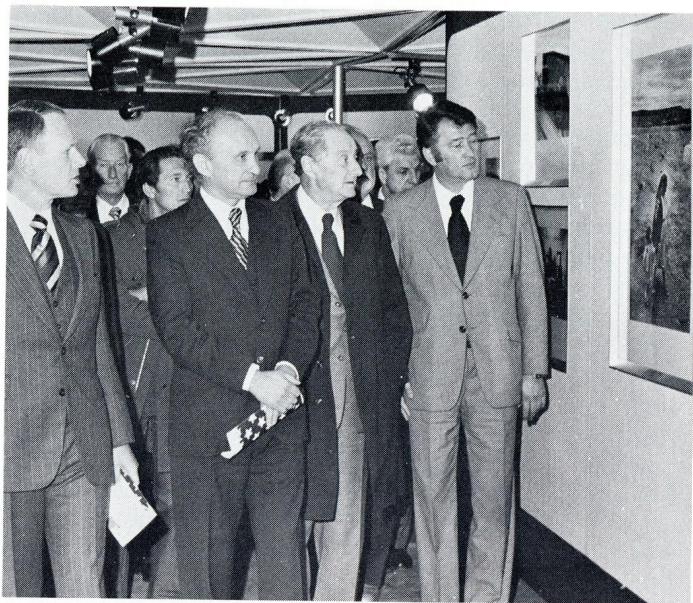
Agencije američke vlade u sve većoj meri pronalaze nove oblasti saradnje koje

ranije nisu bile predviđene u okviru zajedničkog fonda. Na primer, američka Agencija za zaštitu čovekove okoline (Environmental Protection Agency) je dala dolarska sredstva za proučavanje uticaja na zdravlje i zagađivanje sredine jedne jugoslovenske fabrike za

vstvenih programa. I američka Uprava rehabilitacionih službi (The Rehabilitation Services Administration) je stupila u jedinstvenu dugoročnu saradnju sa jednim tehničkim rehabilitacionim centrom u Jugoslaviji. Sve u svemu, petnaest godina naučne sa-

JUGOSLOVENSKO-AMERIČKA SARADNJA KROZ FULBRAJTOV PROGRAM

Napisao Nikola Milićević

Prošle godine je u Sarajevu, Zagrebu i Beogradu bila prikazana velika izložba fotografija američkih autora pod nazivom „Odrzi: prizori iz Amerike”. Na otvaranju izložbe u Beogradu (slevo nadesno): savetnik za štampu i kulturu Američke ambasade Terens Katerman, rektor Beogradskog univerziteta dr Miroslav Pečujjić, predsednik Jugoslovenskog saveza za zaštitu i unapređivanje čovekove sredine dr Aleš Bebler i direktor Beogradskog sajma Miladin Šakić.

gasifikaciju uglja. Američki Sekretarijat za narodno zdravlje, prosvetu i socijalno staranje pomaže jednu jugoslovensku studiju o vrednosti preventivnih zdra-

radnje — sa ukupnom vrednošću blizu 50 miliona dolara — dalo je rezultate trajne vrednosti ne samo za Sjedinjene Države i Jugoslaviju već i za celi svet.

Brojni su primeri postojanog uspona saradnje na različitim poljima između Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država. Naporedo sa takvim pozitivnim razvojem ne retko su pojedine oblasti saradnje dobijale takav značaj da su u određenim trenucima davale pečat celokupnim bilateralnim odnosima. Međutim, kroz sve to vreme nezamenljiv deo jugoslovensko-američkih odnosa bili su oni oblici i konkretni programi koji su — iako na ovaj ili onaj način u funkciji osnovnih političkih interesa — davali trajni sadržaj tekućoj saradnji. Može se, bez opasnosti od preterivanja, reći da su takvi programi ne samo doprinosili prevazilaženju povremenih i neizbežnih oscilacija već da su uticali na stvaranje stabilne klime razumevanja i uzajamnog uvažavanja neophodnih za opšte unapređenje međusobnih odnosa. U kategoriju tih neupadljivih — ali tim više delotvornih — pozitivnih činilaca spada i Sporazum između vlada Jugoslavije i SAD o finansiranju nekih programa u oblasti prosvetne razmene — inače po-

znat pod imenom Fulbrajtovo (Fulbright) program. To je prvi dugoročni međuvladin aranžman o saradnji u oblasti obrazovanja, te je ovaj program, bez obzira na skromno mesto u celokupnoj saradnji naše zemlje sa SAD, odnosno u jugoslovenskoj naučnoprosvetnoj saradnji sa inostranstvom, stekao odgovarajuća priznanja i obezbedio uslove za svoj dalji razvoj.

Zamišljen kao vid saradnje u prosvetnoj i naučnoj oblasti, Fulbrajtovo program u Jugoslaviji je u osnovi bio podređen aktivnostima visokih školskih i naučnih institucija dve zemlje, sa dodatkom da omogućujući razmenu između dve zemlje u oblasti postdiplomskih studija i naučnoistraživačkog rada.

Iako već dosada ostvareni brojni parametri imaju svoju težinu (dovoljno je pomenuti da je realizovano preko 1200 postdiplomskih stipendija, odnosno stipendija za postdoktorski naučnoistraživački rad, od čega preko dve trećine otpada na jugoslovenske stipendiste), stvarna vrednost Fulbrajtovog programa proizilazila je iz njegove suštine i celovite aktivnosti.

Pre svega, program se odnosi na razmenu u oblasti znanja, tj. u onoj oblasti ljudskog stvaralaštva gde uvek postoje težnja i potreba za kretanjem napred i gde se nikada ne može do-

Ovaj članak ambasadora Milićevića, izvršnog direktora Jugoslovensko-američke komisije za Fulbrajtovo program, objavljen je ranije u časopisu „Međunarodna politika”. Ovde je preštampan s dozvolom autora.

stići gornja granica, a što je posebno značajno za zemlje sa burnim i dinamičnim razvojem, kao što je to slučaj sa Jugoslavijom. Otuda su i stečena znanja nailazila ovde na najširu praktičnu primenu. Raspon obostrano korisnih vidova razmene veoma je širok: od naučnih kontakata, uspostavljenih razmenom stipendista, koji su ostajali trajni, prenosili se na univerzitete, naučne institucije ili radne organizacije i nastavili da se dalje samostalno razvijaju, pa do uvođenja na univerzitetima onih novih naučnih disciplina koje je sam razvitak zahtevao. Shvatljivo je što je zainteresovanost za razmenu znanja i tehnologije, naročito u oblasti prirodnih nauka, bila veća na jugoslovenskoj strani, ali su istovremeno i mlađi eksperti ili naučni istraživači iz SAD nalazili mogućnosti da obogaćuju svoja znanja o savremenom razvoju jugoslovenskog društva u ekonomskoj, sociološkoj, političkoj i drugim oblastima.

Podjednako izraženo svojstvo Programa je i u tome što se ni na koji način nije ukrštao niti poklapao sa drugim sličnim oblicima saradnje sa SAD, sa kojima se, zadržavajući uvek svoj naučnoprosvetni integritet i celovitost, funkcionalno upotunjavao.

Garancija postojanosti Fulbrajtovog programa bila je i to što se od samog početka, slično drugim oblastima i vidovima saradnje sa SAD, odvijao na osnovama ravnopravnosti, bez obzira na to što u prvim godinama nije bilo nikakve finansijske participacije sa strane naše zemlje. Taj je princip ravnopravnosti, uostalom, bio i ostao neza-

menljiv osnov saradnje Jugoslavije u bilo kojoj oblasti i sa bilo kojom zemljom.

Pored ovih opštih obeležja, postoji i nešto specifično za Fulbrajtov program: to je kontinuitet njegove realizacije, čak i onda kada su se u drugim sferama odnosna ili saradnje pojavljivali zastoji i čak vraćanje natrag. Kroz taj kontinuitet razvili su se uhodani putevi i proveravala praktična rešenja, što je sve dalo dosta rezultata i otvaralo perspektivu daljeg razvoja.

Međutim, upravo ta neprekinuta nit konkretne aktivnosti, obostrana potreba i uhodana praksa postavili su sada na dnevni red pitanje daljeg razvoja, odnosno proširenja saradnje u okviru Fulbrajtovog programa. Drugačije rečeno, polazeći od onoga što je dosada ostvareno, kako obogatiti sadržaj i oblike saradnje programa u celini. Očividno, ovde se ne radi ni o čijim novim idejama ili zamislama, već o tome da su danas uslovi i mogućnosti bitno drugačiji, te da jednostavno ponavljanje godišnjih programa ne samo što ne odgovara stvarnim težnjama već bi moglo da se pretvori u automatizam i tako onemogućiti dalji razvoj čitave koncepcije.

Neophodni preduslovi za kretanje napred postoje. To su, pre svega, povećana potreba i stvarni interes Jugoslavije i SAD za saradnjom uopšte, s jedne strane, i njihova spremnost da u tom smislu pruže potrebnu podršku takvim aktivnostima, s druge strane. Ovakva ocena nalazi svoju potvrdu i u rečima druga Kardelja posle nedavne posete Sjedinjenim Američkim Državama o obostranoj saglasnosti u tome da

su „bilateralni odnosi u stalnom usponu i da postoje veoma povoljni uslovi da ih dalje razvijamo". Na toj liniji značajna je odluka vlade Jugoslavije da postepeno povećava sadašnju finansijsku participaciju do visine američkih dinarskih ulaganja, čime se obezbeđuje šira materijalna baza i pruža novi podsticaj za smelije proširenje obima i obogaćenje oblika saradnje u okviru Fulbrajtovog programa.

Svako razmišljanje u tom pravcu polazi od toga da treba naći adekvatnija rešenja i forme aktivnosti kako bi se odgovorilo povećanoj zainteresovanosti i znatno naraslim potrebama obe zemlje za ovakvom razmenom. To znači da u plan prioriteta treba stavljati one oblasti, projekte i teme koji u najvećoj mogućoj meri odgovaraju interesima širih zajednica, na primer, univerziteta, instituta, pa i republika, odnosno pokrajina. Po sebi se razume da će individualno predlaganje tema i projekata i dalje ostati jedan od najznačajnijih vidova realizacije programa, ali je očito da su sazreli svi uslovi da se ubrzanije ide i na nove, više oblike prosvetnonaučne razmene. To znači da bi se — ostajući pri istoj metodologiji rada — u zainteresovanim institucijama u obema zemljama, a potom i na dvonacionalnoj komisiji, razgovaralo i dogovaralo kako o pojedincima, o profilu kandidata i sl., tako i o

temama, odnosno projektima, kao polaznim elementima programske saradnje. Na taj način će potpunije doći do izražaja interesi naših republika i pokrajina koje su stvarni nosioci naše naučne, kulturne i prosvetne saradnje sa inostranstvom, kao i univerziteta i zainteresovanih naučnih institucija.

Taj prilaz svakako stvara najšire mogućnosti za unošenje novih i savremenih dimenzija u program, a tek će sama praksa dati pravi odgovor o tome koji su oblici saradnje i konkretna rešenja najbolji. No, sudeći po preliminarnim ispitivanjima u tom pravcu, neke određene zamisli moguće je, bar u osnovnim crtama, već sada formulisati.

Takve bi ideje mogle da budu, primera radi, projekti šireg značaja koji zahtevaju timski i duži rad, uz učešće stipendista jedne ili obeju zemalja. Osnovni uslov za uspešan timski rad je pravilni izbor tematike koja mora odgovarati zainteresovanosti obe strane, uz realističan i svrsishodan sadržaj. Mnogo složeniji, ali i sa većom perspektivom, su takozvani multidisciplinarni projekti. Imaju dosta sličnosti sa timskim projektima, s tim da su ovde precizno definisanje sadržaja i pravilan izbor tematike od presudnog značaja. Moglo bi se čak reći da su na neki način predodređeni da predstavljaju budućnost čitavog programa, te utoliko već sada zaslu-

žuju punu pažnju. Osnovna zamisao jednog takvog projekta je tematska širina u kojoj nalaze mesta dve ili više naučnih disciplina, kao što, s druge strane, svoj interes imaju ne samo univerziteti već i šire zajednice, republike, odnosno pokrajine. Razume se, multi-

svoj doprinos, mogao ponuditi određeni broj kraćih ili godišnjih stipendija za razmenu istraživača iz Jugoslavije, odnosno SAD, koji bi se bavili razradom konkretnih tema iz različitih disciplina društvenih i prirodnih nauka, programski i radno vezanih za sam

Potpisivanje sporazuma o Jugoslovensko-američkoj komisiji za razmenu u oblasti prosvete. Sporazum su 9. novembra 1964. godine u Beogradu potpisali tadašnji američki ambasador u Jugoslaviji Berk Elbrik (levo) i tadašnji jugoslovenski Savezni sekretar za prosvetu i kulturu Janez Vipotnik. Svečanom potpisivanju je prisustvovao i začetnik ovog programa senator Vilijem Fulbrajt (stoji iza ambasadora Elbrika), po kome je ova komisija i dobila svoj nezvanični naziv — Fulbrajtova komisija.

disciplinarni projekti su i dosada bili oblik naučnog istraživanja u našoj zemlji, a novost mogu biti samo u praksi realizacije Fulbrajtovog programa. Zbog njihove obimnosti, složenosti, opšteg značaja i ogromnih izdataka bilo bi teško inicirati ih kao što bi bilo nemoguće finansijski ih pokrivati sredstvima samo ovog programa, te bi, bar u sadašnjoj fazi, bilo mnogo realnije uključiti se u neki već razrađeni i prihvaćeni projekat. U tom slučaju bi Fulbrajtov program, kao

projekat. U zavisnosti od projekta ova razmena bi trajala jednu, dve ili više godina.

Sve ove pretpostavke mogu da budu potvrđene, ali mogu da budu i demantovane u budućem radu na realizaciji zamisli o multidisciplinarnim projektima. To u ovom trenutku i nije bitno, jer će se u toku realizacije konkretnog projekta nalaziti i najbolja konkretna rešenja, ali je neophodno da se sa rešenošću i jasnom perspektivom tome pristupi.

Posebno mesto u godišnjim programima i u aktivnosti uopšte dvonacionalne komisije treba da dobiju novoosnovani i mladi jugoslovenski univerziteti kroz doprinos za uspostavljanje njihove direktne saradnje sa odgovarajućim američkim univerzitetom ili univerzitetima, a na bazi uzajamne zainteresovanosti za saradnju. Dalji razvoj takve saradnje je stvar respektivnih naših, odnosno američkih univerziteta, to jest njihovog konkretnog dogovaranja.

Na sličan način postaju sada aktuelni i seminari o određenim pitanjima. U tom pogledu značajna iskustva i saznanja pružio je upravo održan seminar u Ohridu o savremenoj američkoj poeziji za Fulbrajtov program i skopski Univerzitet „Kiril i Metodij“, uz učešće istaknutih jugoslovenskih i američkih univerzitetskih profesora i književnika. Pokazalo se da je interes za razmenu znanja veliki na obe strane i da bi bilo veoma korisno nastaviti sa ovakvom praksom. Sada je stvar daljih dogovora zainteresovanih univerziteta i naučnih institucija u Jugoslaviji i SAD o tome kada, gde i iz koje naučne oblasti treba organizovati slične seminare. Sudeći po svemu, ovakve manifestacije bi se mogle organizovati jednom godišnje ili jednom u dve godine i, po pravilu, naizmenično iz oblasti društvenih i prirodnih nauka.

Ovo su samo neki primeri koji proizilaze iz prethodnog razmatranja pitanja kako bi se najbolje i najcelishodnije mogao obogatiti sadržaj Fulbrajtovog programa. Zainteresovanost za ovo jednako je prisutna

u Jugoslaviji i SAD, iako su naglasci često na različitim prioritetima, što je sasvim i razumljivo. U nas postoji veliki interes ne samo za dostignuća iz prirodnih nauka, a posebno iz nekih disciplina ove oblasti, već i za izučavanje razvoja svih najvažnijih vidova savremenog američkog društva. Na isti način smo zainteresovani i da naša stvarnost bude što potpunije prezentirana u SAD, tim više što za naš svojevrsni i dinamični društveno-ekonomski razvoj postoji tamo odgovarajući interes.

Mada ima mnogo razloga za pozitivnu opštu ocenu dosadašnjih ostvarenja, ne sme se gubiti iz vida da je i Fulbrajtov program nailazio na teškoće u toku svoje realizacije, te da bi bilo nerealno očekivati da će sve teći jednostavno u naporima da se program proširi i obogati novim formama. Međutim, pravilno shvaćena stvarna sadržina i obostrana korisnost može samo da pomogne da se vrednost Fulbrajtovog programa ne procenjuje po pojedinim aspektima, niti da se u svim detaljima traži matematički bilans, već da se posmatra kao integralna celina i kao zbir ukupnih rezultata. U tom slučaju verovatno ni sadašnje finansijske limite ne bi trebalo shvatiti kao tabu, jer bi korist od obostrano prihvatljivih projekata svakako opravdala i veća ulaganja. U svakom slučaju, i sada se s pravom može očekivati da će Fulbrajtov program zadržati odgovarajuće mesto i da će i nadalje davati svoj skromni doprinos unapređenju opšte saradnje i odnosa između Jugoslavije i SAD. ■